

НАПРЯМИ ДЕРЖАВНОГО КОНТРОЛЮ ЗА ВИРОБНИЦТВОМ ТА ОБІГОМ СПИРТУ, АЛКОГОЛЬНИХ НАПОЇВ І ТЮТЮНОВИХ ВИРОБІВ

Большіт Юрій Леонідович – здобувач кафедри адміністративного, господарського права та фінансово-економічної безпеки Сумського державного університету

УДК 342.9

У статті, на основі аналізу наукових поглядів вчених та чинного законодавства України, визначено напрями державного контролю за виробництвом та обігом спирту, алкогольних напоїв і тютюнових виробів. Наголошено на складності процесу здійснення контрольної діяльності за сферою виробництва та обігу спирту, алкогольних напоїв та тютюнових виробів. Однак, відзначено, що держава на законодавчому рівні досить повно та чітко визначає напрями державного контролю за виробництвом та обігом спирту, алкогольних напоїв та тютюнових виробів.

Ключові слова: напрями, державний контроль, виробництво, обіг, спирт, алкогольні напої, тютюнові вироби.

В статье, на основе анализа научных взглядов ученых и действующего законодательства Украины, определены направления государственного контроля над производством и оборотом спирта, алкогольных напитков и табачных изделий. Отмечена сложность процесса осуществления контрольной деятельности за сферой производства и оборота спирта, алкогольных напитков и табачных изделий. Однако, отмечено, что государство на законодательном уровне достаточно полно и четко определяет направления государственного контроля за производством и оборотом спирта, алкогольных напитков и табачных изделий.

Ключевые слова: направления, государственный контроль, производство, оборот, спирт, алкогольные напитки, табачные изделия.

The article, based on an analysis of scientific views of scholars and laws of Ukraine, the directions of state control over the production and circulation of alcohol, alcoholic beverages and tobacco products. Emphasized the complexity of the implementation of control activities for the production and circulation of alcohol, alcoholic beverages and tobacco products. However, it noted that the state legislatively sufficiently and clearly define areas of state control over the production and circulation of alcohol, alcoholic beverages and tobacco products

Keywords: directions, state control, production, circulation, alcohol, alcoholic beverages, tobacco products.

Постановка проблеми. На сьогоднішній день доводиться констатувати, що алкогольні напої та тютюнові вироби користуються значним попитом серед громадян нашої країни. І це, незважаючи на те, що рівень життя населення в останні декілька років значно знизився, а ціна на вказані товари зросла. Людина не поспішає покидати своїх шкідливих звичок. Відтак, значний рівень попиту на вказані

вище товари призводить до того, що вони є такими, що найбільш часто фальсифікуються. Це пов'язано з тим, що реалізація цих товарів приносить великі доходи і виробникам, і реалізаторам, тому спокуса підробити і тим самим збільшити обсяги реалізації цієї продукції шляхом розведення водою або технічним спиртом завжди має місце. Саме тому особливого значення набуває державний контр-

оль за зазначеною сферою діяльності, який повинен здійснюватись у багатьох напрямках.

Стан дослідження. Напрями державного контролю за різними сферами суспільних відносин були предметом дослідження таких вчених, як: В. Авер'янова, О. Андрійко, Г. Атаманчука, Ю. Битяка, В. Гаращука, Т. Коломоець, В. Колпакова, Є. Кубко, Н. Нижника, О. Полінця, О. Рябченко, М. Студенікіної, П. Чистякова, Л. Шестака, О. Шоріної та інших. Однак, на нашу думку, недостатньо уваги приділено напрямам державного контролю саме за виробництвом та обігом спирту, алкогольних напоїв і тютюнових виробів.

Саме тому **метою** дослідження є систематизація основних напрямів державного контролю за виробництвом та обігом спирту, алкогольних напоїв і тютюнових виробів.

Виклад основного матеріалу. Цілком логічним та зрозумілим є той факт, що доцільно виділити дві основні групи напрямів державного контролю за виробництвом та обігом спирту, алкогольних напоїв і тютюнових виробів: перший, пов'язаний безпосередньо з виробництвом зазначених товарів, другий з їх обігом. Розглянемо більш детально вказані напрямки. Отже, напрямками державного контролю, що пов'язані з виробництвом спирту, алкогольних напоїв та тютюнових виробів, є:

1. Контроль за виробництвом спирту, алкогольних напоїв та тютюнових виробів, на основі якого суб'єктам господарювання видається ліцензія на виробництво зазначених видів товару, тобто проведення атестації. Атестація виробництва - офіційне підтвердження наявності необхідних і достатніх умов виробництва певної продукції, які забезпечують стабільність виконання заданих у нормативних документах вимог [1]. Відповідно до статті 8 Закону України «Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, коньячного і плодового, алкогольних напоїв та тютюнових виробів» від 19 грудня 1995 року, суб'єкти господарювання, виробничі цехи, дільниці, лабораторії та інші структурні підрозділи, які здійснюють виробництво і контроль за виробництвом спирту етилового, коньячного і плодового, спирту етилового

ректифікованого виноградного, спирту етилового ректифікованого плодового, спирту-сирцю виноградного, спирту-сирцю плодового, алкогольних напоїв та тютюнових виробів, підлягають обов'язковій атестації на відповідність вимогам, що встановлені чинними законодавчими актами України щодо забезпечення життя та здоров'я людей, охорони навколишнього природного середовища, повного технологічного циклу виробництва коньяку, алкогольних напоїв за коньячною технологією і тютюнових виробів, а також відповідність санітарним, пожежним, екологічним нормам і правилам [2, ст.8]. За результатами проведення атестації видається ліцензія на право виробництва зазначених вище товарів, яка є чинною протягом терміну дії зазначеної ліцензії. Вимоги до повних технологічних циклів виробництва коньяку, алкогольних напоїв за коньячною технологією і тютюнових виробів встановлюються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері сільського господарства та з питань продовольчої безпеки держави, а вимоги до місць зберігання спирту - центральним органом виконавчої влади, уповноваженим Кабінетом Міністрів України [2, ст.8]. Таким чином, контрольна діяльність державних органів у зазначеному напрямку має важливе значення з точки зору попередження функціонування на ринку виробництва та обігу спирту, алкогольних напоїв та тютюнових виробів тих суб'єктів господарювання, які не отримали ліцензію на здійснення зазначеного виду діяльності, що, у свою чергу, блокує потрапляння на український ринок тієї продукції, яка може завдати шкоди життю та здоров'ю людини.

2. Контроль за цільовим використанням сировини, а також готової продукції у сфері виробництва, обігу та реалізації спирту, алкогольних напоїв та тютюнових виробів. Виробництво алкогольних напоїв здійснюється з використанням спирту етилового ректифікованого, коньячного і плодового, спирту етилового ректифікованого виноградного, спирту етилового ректифікованого плодового. Використання інших видів спирту для виробництва алкогольних напоїв і харчових про-

дуктів забороняється. Також виробництво парфумерно-косметичної продукції здійснюється з використанням спирту етилового ректифікованого денатурованого. Використання неденатурованого спирту для виробництва парфумерно-косметичної продукції не допускається [2, ст. 12].

3. Здійснює контрольні заходи щодо запобігання та виявлення порушень стосовно норми втрат та виходу спирту, виноматеріалів, алкогольних напоїв, тютюнових виробів. Під нормою витрат, зазначає М.І. Небава, слід розуміти гранично допустиму величину сировини, матеріалів, палива, енергії, яка може бути витрачена для випуску одиниці продукції (або для виконання певної роботи) визначеної якості за певних організаційно-технічних умов. Отже, продовжує автор, норми витрат регламентують величину виробничих витрат матеріалів, сировини, напівфабрикатів, палива, енергії [3]. Відповідно до Закону України «Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, коньячного і плодового, алкогольних напоїв та тютюнових виробів» від 19 грудня 1995 року, норми втрат і виходу спирту етилового, коньячного і плодового, спирту етилового ректифікованого виноградного, спирту етилового ректифікованого плодового, спирту-сирцю виноградного, спирту-сирцю плодового та алкогольних напоїв затверджуються в порядку, що визначається Кабінетом Міністрів України. За понаднормативні втрати, не виправдані згідно з чинним законодавством, та у випадку незабезпечення виходу продукції суб'єкти господарювання сплачують акцизний податок у розмірі, визначеному законом [2, ст. 13].

4. Контроль за додержанням технічних регламентів, стандартів, норм і правил під час виробництва спирту, алкогольних напоїв та тютюнових виробів [4]. Спирт етиловий, коньячний і плодovий, спирт етиловий ректифікований виноградний, спирт етиловий ректифікований плодovий, спирт-сирець виноградний, спирт-сирець плодovий, алкогольні напої та тютюнові вироби повинні відповідати вимогам затверджених і зареєстрованих у встановленому законодавством порядку нормативних документів, які діють в Україні

[2]. Технічний регламент, зазначає М.М. Кузьміна, - це правовий акт нормативного характеру, що відображає ризики стосовно споживачів, довкілля та природних ресурсів у разі невідповідності продукції та процесів обов'язковим вимогам безпеки, приймається Кабінетом міністрів України, має особливу структуру та процедуру розроблення [5, с.94]. У свою чергу, стандартизація - діяльність з метою досягнення оптимального ступеня впорядкування у певній галузі шляхом встановлення положень для загального й багаторазового використання щодо реально існуючих чи можливих завдань [6, с. 93]. Відповідно до Закону України «Про стандартизацію» від 05.06.2014 № 1315-VII, стандартизація — це діяльність, що полягає в установленні положень для загального та неодноразового використання щодо наявних чи потенційних завдань і спрямована на досягнення оптимального ступеня впорядкованості в певній сфері [7]. Зазначимо, що безпосередній контроль, наприклад за відповідністю рівнів вмісту смол та нікотину встановленим чинним законодавством України показникам, здійснюють акредитовані згідно із законодавством випробувальні лабораторії усіх форм власності відповідно до методик, визначених Міжнародною організацією стандартизації (ISO).

5. Контроль за якістю продукції. Л.П. Клименко зазначає, що контроль якості продукції – це встановлення відповідності продукції та процесів вимогам нормативно-технічної документації, зразкам-еталонам; інформація про перебіг виробничого процесу та підтримання його стабільності; захист підприємства від постачань недоброякісних матеріалів, енергоносіїв та ін.; виявлення дефектної продукції на ранніх етапах; запобігання випуску недоброякісної продукції. Показники якості продукту, продовжує автор, формуються в нормативах на стадії маркетингу, уточнюються в конструкторській документації на стадії НДДКР, матеріалізуються на стадії виробництва, використовуються (реалізуються) на стадії експлуатації [6, с. 93]. Отже, контроль за якістю виробництва спирту, алкогольних напоїв та тютюнових виробів має важливе значення з точки зору попередження потре-

пляння до кінцевого споживача неякісної продукції, яка б могла зашкодити життю та здоров'ю людини.

Таким чином, контроль за виробництвом спирту, алкогольних напоїв та тютюнових виробів, беззаперечно, є важливим напрямком контролюючої діяльності державних органів у зазначеній сфері. Адже здійснюючи такий контроль, держава не лише відстоює свої фінансові інтереси, а й піклується про життя та здоров'я своїх громадян. Наступною ключовою групою напрямів державного контролю є сфера обігу спирту, алкогольних напоїв та тютюнових виробів. До таких, на нашу думку, можна віднести наступні:

1. Контроль за діяльністю суб'єктів господарювання щодо оптової торгівлі спиртом, алкогольними напоями та тютюновими виробами. Оптова торгівля, відповідно до Закону України «Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, коньячного і плодового, алкогольних напоїв та тютюнових виробів» від 19 грудня 1995 року, – це діяльність по придбанню і відповідному перетворенню товарів для наступної їх реалізації суб'єктам господарювання роздрібної торгівлі, іншим суб'єктам господарювання [2, ст.1]. Оптовий продаж спирту-сирцю виноградно-го і спирту-сирцю плодового здійснюється їх виробниками суб'єктам господарювання, які одержали ліцензію на виробництво спирту етилового ректифікованого виноградно-го або спирту етилового ректифікованого плодово-го.

2. Контроль за діяльністю суб'єктів господарювання щодо роздрібної торгівлі спиртом, алкогольними напоями та тютюновими виробами. Роздрібна торгівля - діяльність по продажу товарів безпосередньо громадянам та іншим кінцевим споживачам для їх особистого некомерційного використання незалежно від форми розрахунків, у тому числі на розлив у ресторанах, кафе, барах, інших суб'єктах господарювання громадського харчування [2, ст.1]. Для роздрібної торгівлі характерні такі ознаки: вона є самостійною, ініціативною, здійснюваною на власний ризик діяльністю юридичних осіб та громадян з метою отримання прибутку; головним змістом торго-

вельної діяльності є продаж товарів, зокрема спирту, алкогольних напоїв та тютюнових виробів; товари реалізуються безпосередньо громадянам або іншим кінцевим споживачам для особистого некомерційного використання; у роздрібній торгівлі можуть продавати лише товари певного асортименту (зауважимо, що цей асортимент вузький, ніж в оптовій торгівлі, але набагато ширший, ніж у сфері громадського харчування); для роздрібної торгівлі важливим є наявність торгового місця; роздрібна торгівля ґрунтовно регламентована законодавчими та нормативно-правовими актами [8, с.132]. Таким чином, державний контроль за роздрібною торгівлею спиртом, алкогольними напоями та тютюновими виробами спрямовано на дотримання встановлених чинним законодавством правил роздрібної торгівлі суб'єктами господарювання, що здійснюють свою діяльність у зазначеній сфері. На відміну від оптового продажу, тобто від закупівлі товарів для подальшого перепродажу або професійного використання, приводом для купівлі в роздрібній торгівлі є задоволення власних потреб покупця у куплених товарах.

3. Контроль за дотриманням суб'єктами господарювання, які провадять роздрібну торгівлю алкогольними напоями та тютюновими виробами, вимог законодавства щодо максимальних роздрібних цін на тютюнові вироби, встановлених виробниками або імпортерами таких виробів [9, ст.19]. Максимальні роздрібні ціни - ціни, встановлені на підакцизні товари (продукцію з урахуванням усіх видів податків (зборів)). Акцизний податок з реалізованих суб'єктами господарювання роздрібної торгівлі підакцизних товарів не включається до максимальної роздрібної ціни. Максимальні роздрібні ціни на підакцизні товари встановлюються виробниками або імпортерами товарів шляхом декларування таких цін у порядку, встановленому Податковим Кодексом України. Продаж суб'єктами господарювання роздрібної торгівлі підакцизних товарів, на які встановлюються максимальні роздрібні ціни, не може здійснюватися за цінами, вищими за максимальні роздрібні ціни, збіль-

шені на суму акцизного податку з роздрібної торгівлі підакцизних товарів [10, ст.14, пп 14.1.106].

Контролюючі органи здійснюють контроль за тим, щоб встановлена виробником або імпортером максимальна роздрібна ціна на тютюнові вироби була нанесена на пачку, коробку або сувенірну коробку тютюнових виробів разом з датою їх виготовлення. Ціна наноситься визначеним виробником способом у визначеному виробником місці і складається з її цифрового виразу та скороченого найменування грошової одиниці України. Окрім зазначеного вище здійснюється контроль за тим, щоб на упаковку була нанесена дата виробництва товару. Нанесення максимальної роздрібної ціни та дати виготовлення на упаковку тютюнових виробів, призначених для вивезення (експортування) за межі митної території України, здійснюється згідно з умовами відповідної угоди на експорт. Таким чином, зазначений вид державного контролю, дозволяє захистити права споживачів від не виправдано завищених цін на зазначені вище товари.

4. Контроль за наявністю акцизних марок на пляшках (упаковках) з алкогольними напоями і пачках (упаковках) тютюнових виробів під час їх транспортування, зберігання і реалізації. Якщо в результаті перевірки контролюючими органами були виявлені нестачі марок акцизного податку в їх покупця (у зв'язку з їх розкраданням, знищенням, маркуванням алкогольних напоїв і тютюнових виробів, призначених для продажу на експорт, тощо), покупці марок несуть повну майнову відповідальність у розмірі розрахункової суми податку, яка повинна бути сплачена до бюджету в разі реалізації зазначених товарів, для маркування яких були придбані марки акцизного податку. Зазначені суми нараховуються за формою, встановленою центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику [10]. Отже, контроль за маркуванням алкогольних напоїв та тютюнових виробів має важливе значення, оскільки маркований товар свідчить про те, що за нього сплачено ак-

цизний податок і він відповідає всім нормам і стандартам, пов'язаним з виробництвом спирту, алкогольних напоїв та тютюнових виробів.

5. Контроль за сплатою суб'єктами господарювання акцизного податку. Органи Державної фіскальної служби України за місцем реєстрації платників акцизного податку організовують роботу щодо контролю за правильністю та своєчасністю подання такими платниками декларацій акцизного податку та інших документів, пов'язаних з обчисленням сум податку, ведуть облік та складають звіти про надходження акцизного податку до відповідного бюджету, здійснюють реєстрацію платників податку, які отримали відповідну ліцензію, у т.ч. імпортерів, та видають їм відповідні посвідчення, здійснюють інші заходи в частині контролю за правильністю нарахування і сплати акцизного податку до бюджету [10]. Отже, контроль за сплатою акцизного податку за виробництво та обіг алкогольних напоїв та тютюнових виробів має важливе значення для держави, у першу чергу, з економічної точки зору, адже, враховуючи об'єми реалізації зазначених видів товарів, попередження правопорушень у зазначеній сфері дозволить поповнити бюджети всіх рівнів значною сумою коштів, що позитивно відображається як на фінансовому благополуччі окремих регіонів, так і всієї країни взагалі.

Висновок. Підсумовуючи все зазначене у даному науковому дослідженні справедливим буде відзначити складність процесу здійснення контрольної діяльності за сферою виробництва та обігу спирту, алкогольних напоїв та тютюнових виробів. Це в більшій мірі пов'язано з різною спрямованістю зазначеної діяльності. У ході дослідження нами було виділено дві групи основних напрямків державного контролю за зазначеною сферою господарської діяльності. Відзначимо, що, на нашу думку, держава на законодавчому рівні досить повно та чітко визначає напрямки державного контролю за виробництвом та обігом спирту, алкогольних напоїв та тютюнових виробів.

Література

1. Словник економічних термінів [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://bank-ua.com/glossary/term/атестація+виробництва/>
2. Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, коньячного і плодового, алкогольних напоїв та тютюнових виробів : Закон України від 19.12.1995 № 481/95-ВР [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/481/95-вр/conv/print1465040067596451>
3. Небава, М. І. Економіка та організація виробничої діяльності підприємства. Економіка підприємства : навчальний посібник / Небава М. І., Адлер О. О., Лесько О. Й. - Вінниця : ВНТУ, 2011. - 117 с.
4. Положення про Державну інспекцію України з питань захисту прав споживачів : Указ Президента України від 13 квітня 2011 року N 465/2011 [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/465/2011>
5. Кузьміна М. М. Господарсько-правові засоби забезпечення якості продукції [Текст] : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04 / Кузьміна Марина Миколаївна ; Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. - Х., 2010. - 188 с.
6. Метрологія, стандартизація та управління якістю [Текст] : навч. посіб. : [у 2 ч.] / - Л. П. Клименко [та ін.] ; Чорномор. держ. ун-т ім. Петра Могили, Одес. нац. мор. ун-т. - ; Миколаїв : Вид-во ЧДУ, 2011 Ч. 1. - 2011. - 243 с.
7. Про стандартизацію : Закон України від 05.06.2014 № 1315-VII [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1315-18>
8. Савощенко А. С. Інфраструктура товарного ринку [Текст] : Навч. посібник / А. С. Савощенко ; Київський національний економічний ун-т. - К. : КНЕУ, 2005. - 336 с.
9. Податковий Кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2755-17/conv/print1465040067596451>
10. Коментар до Податкового Кодексу України від 02.12.2010 № 2755-VI [Електронний ресурс] Режим доступу: http://tc.nusta.com.ua/dkpk/komentar/6_s224/index_2.htm